

Kennisnotitie

'Houd de maatschappij open voor jongeren en geef duidelijke uitleg over de maatregelen'

De voorkeuren van specifieke groepen in de aanpak van de coronapandemie

Deze kennisupdate dient als aanvulling op een preferentiestudie van de Corona Gedragsunit over de voorkeuren van burgers ten aanzien van het toekomstig coronabeleid ([Preferentiestudie RIVM Gedragsunit](#)). Daarin zijn laaggeletterden, mensen met een migratie achtergrond, jongeren, en mensen met een kritische houding ten opzichte van de overheid ondervetegenwoordigd. Wij verkenden hun voorkeuren ten aanzien van het coronabeleid in kwalitatieve interviews.

Vraagstelling

Wat zijn voorkeuren van laaggeletterden, mensen met een migratieachtergrond, mensen met weinig vertrouwen in de overheid, en jongeren voor de aanpak van de coronapandemie op lange termijn?

Subvragen:

1. Wat vinden zij belangrijk voor het leven met het coronavirus en het coronabeleid?
2. Welke opvattingen hebben zij over het coronabeleid in het algemeen en in twee scenario's (veel/weinig besmettingen)?

Samenvatting resultaten

In de interviews werd het belang van een normaal leven en onderwijs voor kinderen en jongeren onderstreept, zowel in het scenario met veel coronabesmettingen als in het scenario met weinig coronabesmettingen. Deelnemers benadrukten ook dat de economie draaiende gehouden moet worden (horeca en winkels zoveel mogelijk open houden). Het toegankelijk houden van de zorg en het voorkomen van uitstel van behandelingen vonden deelnemers ook belangrijk, maar leek voor hen minder prioriteit te hebben in het coronabeleid. Hetzelfde gold voor het voorkomen van een te hoge belasting van de zorg en het zorgpersoneel. Verschillen in opvattingen en voorkeuren tussen de groepen waren klein en niet eenduidig. Over het algemeen vonden deelnemers het lastig om de gevolgen van hun keuze voor bepaalde overheidsdoelen te overzien en er werden vaak tegenstrijdige doelen gekozen. Deelnemers gaven aan moeite te hebben met het veranderlijke beleid en vonden overheidskeuzes soms moeilijk te volgen. Ook werden boodschappen vanuit de overheid vaak als beloften ervaren. De resultaten benadrukken het belang van het geven van uitleg over redenen voor bepaalde beleidskeuzes en gevolgen van deze keuzes voor doelen en maatregelen van het coronabeleid. Vooral voor deze doelgroepen is het zaak uitspraken over de toekomst te nuanceren en uitleg te geven over de onzekerheden die de pandemie en daarmee het beleid met zich meebrengen.

RIVM

A. van Leeuwenhoeklaan 9
3721 MA Bilthoven
Postbus 1
3720 BA Bilthoven
www.rivm.nl

T 088 689 91 11

Auteurs: S. Vader, E. Uiters,
M.P. Fransen

Centrum:
Preventie Leefstijl en
Gezondheid

Contact:
mirjam.fransen@rivm.nl

Kenmerk: KN-2024-0021

DOI: 10.21945/RIVM-KN-
2024-0021

Datum: 2-5-2024

1. Achtergrond

In het voorjaar van 2022 is het kabinet gestart met de uitwerking van de langetermijnstrategie voor de aanpak van COVID-19 (corona virus) (Kamerbrief 13 juni 2022). Voor draagvlak voor het toekomstig coronabeleid is het van belang om zicht te krijgen op de ervaringen, voorkeuren en waarden van mensen en deze mee te nemen in beleidsvorming. Om hier inzicht in te bieden voerde de RIVM Gedragsunit samen met de TU Delft in maart 2022 een preferentiestudie uit waarin de voorkeuren van ruim 5000 mensen ten aanzien van het coronabeleid in 2 verschillende scenario's zijn onderzocht met behulp van vragenlijsten en 5 focusgroepen met 23 mensen uit het maatschappelijk middenveld ([Preferentiestudie RIVM Gedragsunit](#)). In deze preferentiestudie waren groepen die door de overheid en voor onderzoek moeilijk te bereiken zijn ondervertegenwoordigd. In een kwalitatieve studie exploreerden wij wat mensen uit deze groepen belangrijk vinden ten aanzien van het leven met het coronavirus en het coronabeleid en welke opvattingen zij hebben ten aanzien van het coronabeleid in het algemeen en in twee scenario's (veel/ weinig besmettingen) in het bijzonder.

2. Werkwijze

Om verschillende voorkeuren voor en opvattingen over het corona beleid te verkennen bij specifieke groepen, werden in april en mei 2022 persoonlijke interviews gevoerd met taalambassadeurs laaggeletterdheid (N=7), burgers met een migratieachtergrond (N=8), jongeren (14-18 jaar N=6), burgers uit het aardbevingsgebied (N=5), en ervaringsdeskundigen met jeugdhulpverlening (N=5) (bijlage 1).

Het aantal interviews per groep is gebaseerd op data saturatie. Taalambassadeurs Ambassadeurs van laaggeletterden werden geworven via een bestaand panel van laaggeletterden (ABC testpanel) Mensen met een migratie achtergrond werden benaderd via bestaande onderzoeksprojecten vanuit Amsterdam UMC en jongeren werden geworven via middelbare scholen. Om ook inzicht te krijgen in burgers met een kritische houding ten opzichte van de overheid, werden mensen in het aardbevingsgebied in Groningen geworven ([Meer Gezonde Jaren voor Appingedam \(hanze.nl\)](#)). Deze mensen hebben naast Corona ook met andere sociaal-maatschappelijke vraagstukken te maken waar de overheid een belangrijke rol in speelt, zoals bijvoorbeeld gaswinning en aardbevingsrisico's. Daarnaast werden via ExpEX getrainde mensen geworven die zelf ervaring hebben in de jeugdhulp en zich inzetten als adviseur van instellingen en overheden ([Home – Stichting ExpEx](#)).

De interviewleidraad voor de kwalitatieve interviews werd gebaseerd op de doelen en scenario's die ook gebruikt zijn in de preferentiestudie van maart 2022. Om het huidige onderzoek toegankelijk en begrijpelijk te maken voor de doelgroep werd gebruik gemaakt van persoonlijke interviews met visuele ondersteuning. In de interviews werden open vragen gesteld over hoe deelnemers de toekomst met corona voor zich zien en wat ze belangrijk vinden in het coronabeleid als het gaat om hun eigen leven (bijlage 2). Daarnaast werd gevraagd wat hun voorkeuren zijn voor het toekomstig coronabeleid in twee verschillende scenario's: een scenario waarin het virus onder controle is en er weinig mensen met corona in het ziekenhuis liggen; en een scenario waarin er veel coronabesmettingen zijn en er veel mensen met corona in het ziekenhuis liggen. Hierbij werden er kaartjes aan hen voorgelegd met tekst en afbeeldingen van de verschillende doelen van de overheid (bijlage 3). Vervolgens werd hen gevraagd een top 3 te maken per scenario en uit te leggen waarom ze juist deze doelen zo belangrijk vinden in het coronabeleid. Zie tekstbox 1 voor de voorgelegde doelen per scenario.

Tekstbox 1 Beleidsdoelen in twee scenario's

Scenario 1: Weinig besmettingen

- Operaties door laten gaan
- Normaal leven voor kinderen en jongeren
- Normaal leven voor zieken en ouderen
- Voorkomen dat mensen in de zorg overbelast raken
- Mondkapjesplicht invoeren¹

Scenario 2: Veel besmettingen

- Zorgen dat er zo min mogelijk mensen in het ziekenhuis terecht komen
- Zorgen dat de economie niet teveel schade oploopt
- Kinderen en jongeren naar school
- Zorgen dat mensen niet eenzaam worden
- Mensen met en zonder vaccinatie gelijk behandelen
- Zorgen dat mensen kunnen blijven sporten en bewegen
- Vrienden en familie kunnen blijven zien

3. Opvattingen over het coronabeleid

Kernbevindingen

Algemeen

Deelnemers hadden moeite met het kiezen van doelen en het overzien van de gevolgen van hun keuzes. Door het veranderlijke coronabeleid hadden zij moeite met vertrouwen, boodschappen werden vaak beschouwd als beloften.

Beleid

Het open houden van de maatschappij (economie en onderwijs) werd als het belangrijkste beleidsdoel beschouwd

Uitvoering

Behoeftte aan duidelijke communicatie vanuit de overheid, toegankelijk voor laaggeletterden en anderstaligen.

3.1 Algemene bevindingen uit interviews

Inzicht in maatregelen en effecten beleidskeuzes

Veel deelnemers vonden het moeilijk om aan te geven welke overheidsdoelen voor hen zelf wel of niet belangrijk waren. De implicaties van doelen en daaruit volgende maatregelen leken zij moeilijk te kunnen overzien. Ze leken vaak niet te beseffen dat kiezen voor het ene doel, gevolgen heeft voor het behalen van het andere doel. Zo gaven veel deelnemers bijvoorbeeld aan het belangrijk te vinden dat de samenleving zo lang mogelijk openblijft maar tegelijkertijd dat de druk op de zorg niet te hoog wordt.

Nou die 'weinig mensen in het ziekenhuis' vind ik dan wel belangrijk. 'Kinderen en jongeren naar school' ook. En dan [...]denk ik 'vrienden en familie zien'." (Jongere, vrouw, 17 jaar)

¹ Naast de 4 doelen uit de preferentiestudie hebben we ook de maatregel 'invoeren van mondkapjes' voorgelegd.

Moeite met veranderingen in beleid

Het veranderlijke beleid werd door de deelnemers als zeer lastig ervaren. Ze gaven aan dat ze het hoge tempo van de verandering niet bij konden houden en dat ze vaak bepaalde keuzes niet begrepen.

"Die was best wel lastig, want ja, het ene moment dan mag er een aantal dingen wel, een aantal momenten mag het weer niet en dan weer later dan mag je weer wat andere dingen weer niet en dan, ja dat was best lastig." (Ambassadeur laaggeletterdheid, vrouw, 55 jaar)

Daarnaast kwam naar voren dat boodschappen vanuit de overheid vaak als beloften werden ervaren. Bijvoorbeeld dat er in Nederland waarschijnlijk geen coronatoegangsbewijs komt, de ter discussiestelling van de werking en het gebruik van mondkapjes, of de steeds veranderende duur van maatregelen. Deelnemers gaven aan dat dit voor hen voelde alsof er hierbij beloften werden gemaakt die niet werden nagekomen.

"Nou, er is wel een paar keer gezegd dat je dan... Dat ze zeiden: 'over twee weken wordt het echt beter' en dat het dan eigenlijk wel... Of soms zelfs slechter werd of gewoon hetzelfde bleef." (Jongere, vrouw, 17 jaar)

"En dat ze ook trouw blijven aan hun woord. Dat ze niet zeggen dat ze dit maar heel kort nodig hebben, dus geen valse beloftes doen." (Ervaringsdeskundige jeugdhulpverlening, vrouw, 32 jaar)

Geen verschillen tussen de geïnterviewde groepen

In de verschillende groepen kwamen geen opvallende verschillen in voorkeuren ten aanzien van beleid naar voren. De resultaten uit de interviews worden in deze kennisupdate daarom voor de gehele deelnemersgroep gepresenteerd. Uitzonderingen hierin zijn het verplichten van vaccinatie en het coronatoegangsbewijs. Dit thema kwam in de interviews met mensen met een migratieachtergrond veel vaker en sterker naar voren dan in de andere interviews en zal daarom aan het einde van deze kennisupdate apart belicht worden.

3.2 Opvattingen over het corona beleid

Belang van het open houden van de maatschappij

Op de open vraag wat deelnemers belangrijk vinden in het coronabeleid kwam vooral het open houden van de maatschappij naar voren. Met name het belang van de economie en het onderwijs werd door veel deelnemers benadrukt. Zowel ouderen als jongeren gaven aan dat ze dit vooral voor jongeren van belang vonden, en dat er meer aandacht moet zijn voor mentale gezondheid van jongeren. Sociale contacten behouden werd vooral door jongeren als belangrijk genoemd. Al gaven ouderen wel aan dat het belangrijk voor hen is om eenzaamheid tegen te gaan.

"Ja. Ik ben geen jeugd meer. Nou ja, ik denk dat er wel oog moet zijn, hoe dat dan ook moet, voor hun behoeften die duidelijk anders zijn dan die van andere mensen. Ik kan me voorstellen dat ze elkaar willen opzoeken en in alle dingen die zij doen, het meeste begrijp ik toch niet, maar dat terzijde, maar dat ze zich goed kunnen blijven ontwikkelen. Goede opleidingen kunnen blijven volgen, wat meer en meer belangrijk wordt, willen we een welvarende maatschappij blijven. En ja, dan zullen we het toch van de jeugd moeten hebben. Ik kan het niet meer." (Burger uit aardbevingsgebied, man, 83 jaar)

"Sociale contacten, dat is echt voor mij een heel groot iets in mijn leven. Maar wat ik net ook al zei, ik haal daar heel veel plezier uit, ik haal daar heel veel energie uit. Dat zijn mijn uitlaatkleppen, mijn vrienden, mijn dingen die ik doe. Dus op het moment dat dit weer zou wegvallen, zou ik wel echt weer even ... Ja, dat vind ik wel het belangrijkste persoonlijk." (Burger aardbevingsgebied, vrouw, 19 jaar)

3.3 Opvattingen over de uitvoering van het beleid

Communicatie en vertrouwen in de overheid

Deelnemers gaven aan dat ze in de uitvoering van het beleid behoefte hadden aan transparante en duidelijke communicatie vanuit de overheid. Zij gaven aan dat ze het door onduidelijkheden in het beleid moeilijk vonden om de overheid te vertrouwen.

"[...] Rutte ook, die is minister-president en dan: o, dat heb ik vergeten en dat had ik vergeten en dat wist ik niet meer. Zulke dingen. Dan denk ik bij mezelf, dat vind ik zeer slecht. Dat geeft heel weinig vertrouwen in de overheid. Zeer zeker. En nou deze affaire met De Jonge, dat versterkt alleen, dat het vertrouwen steeds minder wordt. [...] hij roept mondkapjes, dan waren er geen mondkapjes nodig en op een gegeven moment moest er uitgezocht worden wie dat allemaal ging regelen en op een gegeven moment bleek achteraf dat die De Jonge zelf al dus toch wel invloed had op de aankoop van die mondkapjes. En ik vind dat echt een zeer slechte zaak. Absoluut." (Burger aardbevingsgebied, man, 65-plus)

"Ja, de ene keer vond ik het wel allemaal een beetje dat ik denk van: ja, wat moet ik er allemaal wel en niet van geloven? Dat het soms een beetje ongeloofwaardig overkwam, dat dingen een beetje tegenstrijdig waren." (Persoon met migratieachtergrond, vrouw, 48 jaar)

Deelnemers benadrukten ook dat voor laaggeletterden en mensen die de Nederlandse taal niet machtig zijn begrijpelijke communicatie van extra belang is.

"De communicatie moet echt een stuk beter, moet sneller op geacteerd worden. En ook breder getrokken worden. Niet op bepaalde informatievoorzieningen, vanuit laat ik het zo benoemen, sociale klasse. Mensen die wel van een opvoeding genoten hebben, of opvoeding, meer van een opleiding genoten hebben. Merk je toch dat het een stuk lastiger is voor de mensen die dat niet hebben. En een vertaalslag maakt het gewoon enorm cruciaal dan." (Persoon met migratieachtergrond, man, 39 jaar)

Taalambassadeurs laaggeletterdheid gaven daarbij aan dat de persconferenties voor hen vaak moeilijk te volgen waren.

"Sowieso de maatregelen direct goed duidelijk zeggen. Want ik vond het niet altijd duidelijk. Ik heb ook één keer de persconferentie gezien, de allereerste keer. En de rest van de dingen heb ik niet meer gezien, omdat het te lastig was voor mensen die laaggeletterd zijn." (Ambassadeur laaggeletterdheid, vrouw, 31 jaar)

4. Voorkeuren ten aanzien van het coronabeleid in twee scenario's

Kernbevindingen

Scenario weinig coronabesmettingen

De deelnemers verschilden in hun ideeën over de afbouw van de maatregelen als er weinig coronabesmettingen zijn. Waar sommige deelnemers het van belang vonden dat de maatregelen geleidelijk worden afgeschaald om het steeds op- en afschalen van de maatregelen te voorkomen, gaven andere deelnemers aan juist zo snel mogelijk weer terug te willen gaan naar een situatie zonder maatregelen.

Meest gekozen kaartjes met overheidsdoelen:

- Normaal leven voor kinderen en jongeren
- Operaties door laten gaan
- Overbelasting zorg voorkomen

Scenario veel coronabesmettingen

Voor deze situatie werden het aanscherpen van de maatregelen en opschalen van zorg het meest genoemd. Een aantal deelnemers gaf aan het belangrijk te vinden dat de maatregelen per sector en groep bepaald worden.

Meest gekozen kaartjes met overheidsdoelen:

- Kinderen en jongeren naar school
- Economie zoveel mogelijk in stand houden

4.1 Scenario weinig coronabesmettingen

Afbouw van de maatregelen

Bij de open vraag wat deelnemers belangrijk vonden in het coronabeleid bij het scenario 'weinig coronabesmettingen en weinig mensen met corona in het ziekenhuis' gaf een deel aan het belangrijk te vinden dat de maatregelen geleidelijk worden afgebouwd en de samenleving stap voor stap weer opengaat. Dit om te voorkomen dat door een snelle opening van de samenleving de besmettingen ook weer snel oplopen waardoor er weer een lockdown ingezet moet worden. Ook gaven verschillende deelnemers aan het belangrijk te vinden dat het aantal besmettingen wordt gemonitord en dat er, indien de experts dat nodig achten, snel geschakeld wordt wanneer de besmettingen weer stijgen.

"Dat het een beetje stabiel blijft, denk ik. Dat je niet in een keer met zijn allen weer thuis zit en dat dan opeens weer alles weer mag en dan weer alles niet en dan weer alles wel. Dat het of gewoon rustig gaat. Dat het rustig steeds weer minder wordt en dan rustig meer. Of gewoon dat je bepaalde dingen voor altijd niet kan. Zeg maar dat meer, denk ik. (Jongere, vrouw, 17 jaar)"

"Ik denk, maar ik hoop en denk dat dat ook wel al gebeurt, is vooral monitoren. Dat mocht er wat veranderen dat je op tijd kan ingrijpen op een laagdrempelige manier zonder dat dat meteen heel extreem moet. Met een lockdown of iets. Dus monitoren." (Ervaringsdeskundige jeugdhulpverlening, vrouw, 20 jaar)

Er waren echter ook deelnemers die aangaven dat bij weinig besmettingen de samenleving zo snel mogelijk weer terug moet naar de normale gang van zaken en de maatregelen moeten worden afgeschaft. Bijvoorbeeld omdat ze maatregelen niet nodig vinden als er maar weinig besmettingen zijn.

"Wat mij betreft blijven alle maatregelen weg en accepteren we gewoon dat er mensen corona krijgen en er ziek van worden en hier en daar overlijden." (Persoon met migratieachtergrond, vrouw, 49 jaar)

Over het moment en de mate van ingrijpen waren er verschillende meningen. De meeste deelnemers vonden tijdig ingrijpen belangrijk: niet wachten tot het virus weer oplaait maar al bij de eerste signalen van opleving ingrijpen en maatregelen invoeren. Sommigen gaven aan het belangrijk te vinden de sectoren zo lang mogelijk open te houden en de vrijheden van mensen zo min mogelijk te beperken. Dit om bijvoorbeeld mentale schade bij mensen als gevolg van de lockdown te voorkomen.

"Dat ze dus heel consequent zijn met het uitleggen van wat we nu moeten doen. Daar moeten ze dus ook echt niet lang mee wachten. Dat moet, als men dat ook gelijk weet van jongens, we zitten daar weer helemaal in, gelijk er bovenop, hup, dit zijn onze maatregelen, accepteer dat, doe dat. En niet een maand wachten of zo. Dat is dus in feite wel gebeurd. Het is niet gelijk zeggen van jongens, we gaan dit doen. Daar is te lang mee gewacht." (Ambassadeur laaggeletterdheid, vrouw, 55 jaar)

"Dus vooral kijken naar de gezondheid van mensen. Niet alleen lichamelijk, maar ook mentaal. Vooral peilen wat er nodig is. Veel met mensen in gesprek gaan en kijken waar ze waarde aan hechten. De sportscholen openhouden en bijvoorbeeld bij de horeca toch kijken wat er mogelijk is. De vrijheden niet al te veel inperken." (Persoon met migratieachtergrond, man, 24 jaar)

Een normaal leven voor kinderen en jongeren en operaties zoveel mogelijk door laten gaan

Van de vier gegeven doelen en maatregelen (kaartjes) bij het scenario weinig coronabesmettingen (zie tekstbox kernbevindingen scenario's) werden "Een normaal leven voor kinderen en jongeren" en "Het door laten gaan van operaties" als meest belangrijk benoemd. Een leven met restricties en thuisonderwijs leidt volgens de deelnemers niet alleen tot eventuele leerachterstanden bij jongeren en kinderen maar kan ook (mentale) schade veroorzaken en negatieve effecten hebben op de (sociale) ontwikkeling van kinderen en jongeren.

"Omdat... Het is toch wel, als je heel veel thuiszit dan is er wel een stukje ontwikkeling wat je mist. En ouderen die hebben dat niet meer nodig, denk ik. En kinderen en jongeren die zitten er middenin en die moeten juist op sociaal vlak, denk ik, wel veel mensen zien en gewoon door kunnen gaan met hun leven." (Jongere, vrouw, 17 jaar)

"Ja, dat kinderen kinderen kunnen zijn. Dat ze met leeftijdsgenoten bij elkaar kunnen komen, dat ze alsnog ... Kijk, dat kunnen wij misschien niet als volwassenen ... Even tijdelijk niet sporten? Geen probleem. Maar dat kinderen nog wel kunnen gaan sporten, of het nou buitenlucht is of binnenlucht, of dat er nog wel een bioscoop of een uitje voor ze wordt georganiseerd of iets. Dat ze in ieder geval niet 24 uur thuiszitten omdat er te veel beperkingen zijn opgelegd. Maar ik denk dat het op een gegeven moment toch wel schade aan kinderen brengt." (Persoon met migratieachtergrond, vrouw, 48 jaar)

Deelnemers vonden het doorgaan van operaties vooral belangrijk omdat zij zagen dat veel mensen al lange tijd wachten op operaties door uitgestelde zorg. Een enkeling gaf aan het onbegrijpelijk te vinden dat mensen die niet-Corona gerelateerde gezondheidsklachten hebben, moeten wijken voor Corona patiënten.

"We hebben gezien dat veel ziekenhuisbedden toch bezet zijn gehouden of dat de ziekenhuizen proberen om die bedden uit voorzorg vrij te houden. Daar ben ik gewoon geen voorstander van. Hoezo zou een coronazieke voorrang hebben op iemand die wellicht een andere aandoening heeft waar die aan geopereerd moet worden? Ik vind dan niet per se corona belangrijker." (Persoon met migratieachtergrond, man, 24 jaar)

Het doel 'voorkomen dat mensen in de zorg niet overbelast raken' werd ook vaak gekozen. Deelnemers gaven hierbij aan dat de zorg een essentieel onderdeel van de samenleving is en dat problemen in de zorg voorkomen moeten worden. Zeker met het oog op eventuele toekomstige coronagolven. Deelnemers benadrukten het belang van het behouden - en waar nodig opschalen van de zorg in het algemeen en de ic-capaciteit in het bijzonder. Hoewel deelnemers het dus belangrijk vonden het zorgpersoneel waar mogelijk te ontlasten kwam in de interviews ook naar voren dat zij vinden dat behandelingen wel door moeten gaan en uitgestelde zorg ingehaald moet worden. Ook als dit ten koste gaat van het welzijn van het zorgpersoneel.

"Want soms gaat het wel om levens. En als ik dan zelf in de zorg zou werken, zou ik denk ik wel ook voor de operaties kiezen. Omdat ik dan misschien het leven van iemand anders belangrijker vind dan mijn eigen vrije tijd." (Jongere, vrouw, 16 jaar)

Oplossingen die werden aangedragen om de zorgcapaciteit op te schalen en tegelijkertijd de druk op de zorg beperkt te houden waren het opleiden van meer personeel, het beschikbaar stellen van meer bedden en het beter betalen van zorgpersoneel. Een ander voorstel was efficiënter werken in de zorg door middel van minder verspillingen en meer en betere samenwerking.

"Ja. Ja, de gezondheidszorg in brede zin uitbreiden misschien. Maar ja, dan heb ik ook zoiets, ja, wie betaalt dat allemaal? Gaat dat toe naar een situatie dat we ons hele inkomen, dat van ouderen toch al onder sterke druk staat, een heleboel mensen die het heel slecht hebben, alleen maar een AOW'tje met zo'n pensioentje. Ik hoor daar gelukkig nog niet bij. We kunnen natuurlijk onmogelijk naar een situatie toe dat alles wat er hier binnenkomt weer eruit gaat aan meer ziekenhuizen, zorginstellingen enzovoort. Dus het is makkelijk te zeggen, meer zusters en meer dokters en meer ziekenhuizen enzovoort, maar ik ben me zeer bewust van de economische redenen. Dus ik zou dan voorrang geven aan nog meer efficiëntie en, dat moet dan ergens ook wel kunnen, minder verspilling, samenwerking in de zorg. En ik geloof dat daar best nog wel wat op te verdienen is." (Man uit aardbevingsgebied, 83 jaar)

4.2 Scenario veel Coronabesmettingen

Maatregelen aanscherpen en de zorg opschalen

Bij de open vraag wat te doen als de coronabesmettingen oplopen en veel mensen met corona in het ziekenhuis terechtkomen werden het invoeren en aanscherpen van maatregelen en het opschalen van de zorg het meest genoemd. Het aanscherpen van de maatregelen werd door de deelnemers vooral genoemd met als doel het zoveel mogelijk inperken van de besmettingen, het voorkomen van een lockdown en het beschermen van kwetsbare mensen in de samenleving. Het opschalen van de zorg was volgens de deelnemers van belang om de druk op de zorg te beperken en tegelijkertijd wel zorg te kunnen blijven verlenen.

"De maatregelen weer, ja, hoger, weer strengere maatregelen verzorgen." (Jongere, vrouw, 14 jaar)

"Ja, ik ben niet zo van de maatregelen, maar ik denk dat ze dan toch wel wat maatregelen moeten gaan inzetten." (Ervaringsdeskundige jeugdhulpverlening, vrouw, 31 jaar)

"Ik vind het op het moment even heel lastig. Want ja, goed, wat ik op het moment dan heel erg belangrijk vind, is het zorgen voor andere mensen. Dat die dus het niet krijgen. Dat is op het moment het belangrijkste." (Ambassadeur laaggeletterdheid, vrouw, 55 jaar)

"Nou ja, de eerste prioriteit ligt natuurlijk bij de zorg minder belasten. En de manier waarop je dat gaat doen daar heb ik wel dan bepaalde invullingen bij. Ik heb geen oplossingen want als ik die zou hebben, dat zou geweldig zijn maar ik heb wel ideeën daarbij denk ik. Maar het gaat, denk ik, om de zorg belasten en ervoor zorgen dat zo min mogelijk mensen dusdanig ziek worden dat ze er langdurig last van hebben. Of eventueel komen te overlijden." (Ervaringsdeskundige jeugdhulpverlening, vrouw, 32 jaar)

Tegelijkertijd vonden veel deelnemers ook dat niet meteen alle sectoren moeten worden gesloten maar dat er goed moet worden gekeken naar wat er wel open kan blijven. Hierbij kan dan ook naar andere manieren van reguleren worden gezocht zodat bijvoorbeeld winkels en de horeca wel open kunnen blijven.

"As I said, I like the movement. I like ... That's what brings life. You know? For me, we need to find other ways to restrict or to fight against the infections, but not lock people down all the time, whether they are young or elderly." (Persoon met migratieachtergrond, man, 52 jaar)

Er werd ook voorgesteld de maatregelen voor verschillende groepen anders te maken: minder kwetsbare groepen ruimte geven en kwetsbare groepen juist beschermen.

"In ieder geval kijken naar welke groepen mensen er het meest ziek van worden, dus die de grootste kans hebben om in het ziekenhuis te komen. Daar zou ik in ieder geval maatregelen voor treffen dat zij dan niet in het ziekenhuis komen. En ik zou per leefbaarheidscategorie of qua kwetsbaarheidscategorie kijken welke het kwetsbaarst zijn en op welke categorie en welke leeftijdsschaal. Want als bijvoorbeeld de jongeren er juist heel erg ziek van worden dan zou ik juist de jongeren maatregelen opleggen en dan de ouderen gewoon laten leven en andersom. (Jongere, man, 14 jaar)"

Enkele deelnemers vonden zelfs dat er helemaal geen maatregelen meer moeten komen, ongeacht of er veel of weinig besmettingen zijn. Zij zien Corona als iets waar we mee moeten leren leven en vinden dat we de eventuele consequenties van het loslaten van de maatregelen moeten accepteren. Vooral omdat de schade die de lockdowns teweegbrengen bij bijvoorbeeld kinderen jongeren en de economie niet opwegen tegen de schade die het virus brengt.

"Wat mij betreft blijven alle maatregelen weg en accepteren we gewoon dat er mensen corona krijgen en er ziek van worden en hier en daar overlijden. Voor mij is belangrijk dat kinderen ook gewoon onbezorgd kunnen opgroeien zonder dat ze telkens maar achtervolgd worden door corona, dat het iedere keer weer oplaait en weer corona en je

mag weer niet sporten, je mag weer niet ... Ik vind, dan beschadigen ze wel. Tenminste, dat idee heb ik. (Persoon met migratieachtergrond, vrouw, 49 jaar)

"Ja, we zijn hier nu al zo lang mee bezig, je kan niet nog langer de hele tijd in een lockdown zitten en thuiszitten. Uiteindelijk moet het wel allemaal weer opengaan, daar moet je maar mee leren omgaan."(Jongere, man, 17 jaar)

Kinderen en jongeren naar school en een zorgen voor welvarende economie

Van de zeven gegeven doelen en maatregelen op kaartjes, kozen vrijwel alle deelnemers "Kinderen en jongeren naar school" als belangrijkste doel. Ze gaven hierbij als voornaamste reden het voorkomen van leerachterstanden . Maar school heeft volgens hen ook een sociale functie. Het samen leren en elkaar ontmoeten is belangrijk voor de ontwikkeling van kinderen en jongeren. Juist ook in tijden van lockdown.

"Ik vind, die kinderen ontnemen je dan heel veel ...[...] Ook contacten met andere kinderen en vooral kinderen met elkaar hebben heel veel contact nodig. En de ontwikkeling vind ik ook heel belangrijk voor kinderen, dat vind ik een hele goede zaak dat dat een beetje blijft, als dat mogelijk is." (Burger aardbevingsgebied, man, 65-plus)

Naast kinderen en jongeren naar school werd een welvarende economie als belangrijkste overheidsdoel genoemd. Volgens de deelnemers heeft de economie veel geleden en moet deze niet nog meer geschaad worden. Zo vonden de deelnemers het belangrijk dat winkels en horeca open blijven - en dat bedrijven niet teveel verliezen lijden. Volgens hen is de economie een spil in de samenleving. Als de economie niet goed draait heeft dat negatieve gevolgen voor iedereen en dat moet voorkomen worden.

"Ja, ik denk twee, dat heeft gewoon weer impact op iedereen, een slechte economie. Jong en oud, iedereen gaat daar last van hebben, als we ... We hebben het volgens mij nu al. Ik was vanmorgen weer in de Albert Heijn en ik dacht: wat?! Alles is gewoon zo verschrikkelijk duur geworden. Nou hoeft dat niet per se te maken te hebben met dit, maar ja. Ik snap, als mensen niet zoveel te besteden hebben, dat dat echt wel heel heftig is. Dus ik denk dat we toch met z'n allen wel moeten voorkomen dat we in een hele slechte economie terechtkomen." (Persoon met migratieachtergrond, vrouw, 49 jaar)

"Zonder economie zouden we in elkaar storten en dan krijgen we daar overal last van. Dus dat zou echt niemand willen, dat is veel erger dan dat we niet meer kunnen sporten. Dus dan is het wel goed om die economie goed sterk te houden, want dat is ook een van de sterkere punten van Nederland zelf." (Jongere, man, 17 jaar)

Een aantal deelnemers gaf aan dat zij van dichtbij hebben meegemaakt dat mensen in hun omgeving als gevolg van de coronacrisis moeite hebben (gehad) om hun hoofd boven water te houden en rekeningen te kunnen betalen. Het open houden van bijvoorbeeld winkels en horeca, sectoren die hard geraakt zijn tijdens eerdere lockdowns, zorgt dat ook deze mensen rond kunnen komen.

"Vrienden van mijn ouders bijvoorbeeld, die hebben een kroeg, het is een stel die hebben samen een kroeg en die hebben vier kinderen. Dat was in de coronaperiode vrij lastig, kom dan maar eens rond. Zorg dan maar dat het brood op tafel ligt. En ik kan me heel goed voorstellen dat het voor heel veel gezinnen, of überhaupt individuen, heel lastig is. Ik denk op het moment dat iedereen, dat in ieder geval bijvoorbeeld de horeca, want ik bedoel de horeca is natuurlijk het hardst onderuitgegaan deze coronaperiode, dat in ieder

geval de horeca open kan blijven. En dat iedereen gewoon zijn baan houdt. Dat alles een beetje, misschien met aangepaste openingstijden, misschien met aangepaste zitarrangementen, maar in ieder geval dat alles openblijft. Dat alles nog een beetje blijft draaien. Niet dat alles weer vastloopt." (Burger aardbevingsgebied, vrouw, 20 jaar)

Niet differentiëren tussen mensen met en zonder vaccinatie

In de interviews werd ook het belang van het gelijk behandelen van mensen met en zonder vaccinatie naar voren gebracht, vooral door mensen met een migratie achtergrond. Een belangrijk punt hierbij was dat vaccinatie vrijwillig is en ook moet blijven. Dat er uiteindelijk aan de hand van een toegangsbewijs toch een vorm van onderscheid tussen gevaccineerden en ongevaccineerden is gemaakt werd als oneerlijk gezien. Het zelf wel of niet gevaccineerd zijn lijkt hier los van te staan. Ook gaven mensen aan dat het differentiëren tussen mensen met en zonder vaccinatie tot verdeeldheid in de samenleving leidt.

"Nou, omdat ... Uiteindelijk als het slecht gaat, dan zullen we het toch met zijn allen samen moeten doen. Als op een gegeven moment het volk of de mensen tegen elkaar soort van worden opgezet ... Ik merkte al ... Op een gegeven moment merk je gewoon al dat mensen niet eens durfden te zeggen dat ze niet eens gevaccineerd waren, dus ... [...] Ja, ik vind het belangrijk dat men gewoon iedereen hetzelfde behandelt. Dat mensen onderling respect voor elkaar blijven houden, gevaccineerd of niet gevaccineerd. Iedereen moet het lekker zelf weten. Dan kunnen we het uiteindelijk hand in hand met iedereen wel weer overwinnen." (Persoon met migratieachtergrond, man, 24 jaar)

5. Discussie

In dit kwalitatieve onderzoek zijn de opvattingen van specifieke groepen ten aanzien van het coronabeleid geëxploreerd. In vergelijking met de preferentiestudie in maart 2022 ([Preferentiestudie RIVM Gedragsunit](#)) leken de voorkeuren van deelnemers in de interviews meer gericht op het open houden van de samenleving, vooral voor kinderen en jongeren, en minder op het toegankelijk houden van de zorg. Dit gold voor alle groepen en ongeacht het scenario.

In het scenario dat het virus weer oplaait en de besmettingsgraad stijgt, werden in de preferentiestudie het toegankelijk houden van de zorg, mentale gezondheid, het voorkomen van leerachterstanden en het openblijven van winkels/horeca/cultuur als belangrijk gezien. In het huidige onderzoek werd de meeste prioriteit gegeven aan kinderen en jongeren naar school laten blijven gaan. Daarnaast werd ook het belang van het draaiende houden van de economie onderstreept.

Uit de preferentiestudie kwam naar voren dat mensen bereid zijn iets meer druk op de zorg te accepteren om een lockdown te voorkomen. Dit komt overeen met de mening van de deelnemers aan het huidige onderzoek. Zij gaven hierbij aan dat niet alleen het voorkomen van een lockdown, maar ook het voorkomen van zorguitstel belangrijk is. Net zoals bij de preferentiestudie komt ook in dit onderzoek naar voren dat mensen van de overheid graag een duidelijk plan met voorspelbare stappen krijgen. Tegelijkertijd blijkt uit beide onderzoeken ook de wens het beleid en de maatregelen flexibel aan te passen aan specifieke situaties. Enkele deelnemers in het huidige onderzoek hadden daarnaast ook de voorkeur om maatregelen ook aan specifieke doelgroepen te koppelen en jongeren, die minder kans hebben ernstig ziek te worden van het virus, bijvoorbeeld wel naar school, sport en de winkel te laten gaan en ouderen en kwetsbaren juist te beschermen door hen thuis te laten blijven.

Uit het huidige onderzoek blijkt dat een groot deel van de deelnemers het moeilijk te begrijpen vindt dat beleid steeds aangepast moet worden aan veranderingen die een pandemie met zich meebrengt. De continue verandering van beleid met betrekking tot de inzet en duur van maatregelen lijkt niet altijd te worden begrepen. Dit zorgt voor vermindering van draagvlak en vertrouwen in de overheid. Dit benadrukt het belang van extra uitleg over de keuzes, stappen in het beleid en gevolgen hiervan, waarbij een toelichting waarom bepaalde keuzes gemaakt worden essentieel is. Taalambassadeurs laaggeletterdheid en mensen met een migratieachtergrond wijzen daarbij ook nog op het belang van begrijpelijke taal in communicatie.

Aandachtspunten voor beleid en communicatie

Doelen:

- Gemeenschappelijkheid van doelen onderstrepen
- Sluiting van scholen voorkomen
- Zorg toegankelijk houden en uitstel van behandelingen voorkomen

Maatregelen:

- Duidelijk plan van aanpak waarbij continuïteit in beleid en maatregelen van belang is
- Maatregelen stapsgewijs afbouwen om het steeds op- en afschalen van de maatregelen te voorkomen
- Per sector, groep en situatie risico's en mogelijkheden en de daarmee gepaarde maatregelen in kaart brengen. Uitleggen waarom maatregelen in specifieke sectoren of voor bepaalde groepen belangrijk zijn
- Rekening houden met angst voor verdeeldheid in samenleving bij corona toegangsbewijs

Communicatie:

- Keuzes voor maatregelen uitleggen en beredeneren
- Begrijpelijke informatie verstrekken die aansluit bij de behoeften van laaggeletterden en anderstaligen
- Toekomstperspectief nuanceren en duidelijke uitleg geven over onzekerheden in maatregelen en beleid

Opstellers

Sarah Vader, Ellen Uiters, Mirjam Fransen

Meelezers

Floor Kroese, Marijn Stok, Olga Damman, Mary Nicolaou

Bijlage 1: Sample

Achtergrond	Geslacht	Leeftijdscategorie
Jongere	Man	17 jaar
Jongere	Man	14 jaar
Jongere	Vrouw	14 jaar
Jongere	Vrouw	17 jaar
Jongere	Vrouw	14 jaar
Jongere	Vrouw	16 jaar
Migratie achtergrond	Vrouw	40 jaar
Migratie achtergrond	Man	52 jaar
Migratie achtergrond	Vrouw	Leeftijd onbekend
Migratie achtergrond	Vrouw	Leeftijd onbekend
Migratie achtergrond	Vrouw	48 jaar
Migratie achtergrond	Vrouw	49 jaar
Migratie achtergrond	Man	24 jaar
Migratie achtergrond	Man	39 jaar
Ambassadeur laaggeletterden	Vrouw	18-65 jaar
Ambassadeur laaggeletterden	Vrouw	Leeftijd onbekend
Ambassadeur laaggeletterden	Vrouw	65 jaar
Ambassadeur laaggeletterden	Vrouw	45 jaar
Ambassadeur laaggeletterden	Vrouw	55 jaar ^a
Ambassadeur laaggeletterden	Vrouw	Leeftijd onbekend
Ambassadeur laaggeletterden	Vrouw	55 jaar
Ervaringsdeskundige jeugdhulpverlening	Vrouw	31 jaar
Ervaringsdeskundige jeugdhulpverlening	Vrouw	18-65 jaar
Ervaringsdeskundige jeugdhulpverlening	Man	18-65 jaar
Ervaringsdeskundige jeugdhulpverlening	Vrouw	32 jaar
Ervaringsdeskundige jeugdhulpverlening	Vrouw	32 jaar
Burger uit aardbevingsgebied	Man	65 plus
Burger uit aardbevingsgebied	Man	83 jaar
Burger uit aardbevingsgebied	Man	65 plus
Burger uit aardbevingsgebied	Vrouw	18 jaar
Burger uit aardbevingsgebied	Vrouw	19 jaar

Bijlage 2: Interviewprotocol

Voorstellen interviewer en interview

Mijn naam is ... Ik werk bij het RIVM. Wij onderzoeken hoe mensen de toekomst met Corona zien. Wij willen graag van u horen wat u belangrijk vindt. En wat u vindt dat de regering moet doen als er weer meer mensen Corona hebben en ernstig ziek worden.

3 delen:

1. Scenario 1: wanneer het goed gaat met corona (weinig besmettingen)
2. Scenario 2: wanneer het niet zo goed gaat met corona (veel besmettingen, mensen in ziekenhuis)
3. Solidariteit: respect en begrip voor hoe mensen met de maatregelen omgaan

Toestemmingsverklaring doornemen/uitleggen

Voordat we met het gesprek beginnen willen we eerst toestemming vragen voor het opnemen en het gebruiken van het gesprek. Daarvoor hebben we eerste een paar vragen.

Indien online: opname starten en vragen of de respondent naam wil zeggen en akkoord wil geven met het opnemen en gebruiken van het interview. "Wat is uw naam?" "Vindt u het goed dat wij dit interview opnemen en gebruiken voor ons onderzoek?"

Vragen?

Interview (en opname) starten

Inleidende vragen:

1. Hoe was de coronaperiode tot nu toe voor u?
2. Wat ging niet zo goed?
  - Wat ging er bij u niet zo goed?
  - Wat vond u moeilijk?
3. Waarom?
4. Wat ging wel goed?
  - Wat ging er bij u wel goed?
  - Waarom?

Toekomst met corona:

Ik stel nu een paar vragen over de toekomst.

1. Als u denkt aan de aankomende tijd met Corona, wat vindt u dan belangrijk?
  - Hulpvragen:
    - o Wat vindt u belangrijk om te kunnen blijven doen?
    - o Wat vindt u belangrijk dat er openblijft?
    - o Welke activiteiten vindt u belangrijk om te kunnen blijven doen?
2. Wat vindt u belangrijk voor anderen?

Scenario 1:

Het gaat goed; er zijn weinig mensen met Corona en weinig mensen in het ziekenhuis

Stelt u zich voor dat er weinig mensen Corona hebben en dat er weinig mensen met Corona in het ziekenhuis liggen.

1. Wat vindt u belangrijk dat de regering doet? Met de regering bedoelen we de mensen die de wetten maken, de avondklok en de mondkapjes hebben bedacht. (Open vraag)

Ik laat u nu wat kaartjes zien. Als er weinig mensen Corona hebben en er weinig mensen met Corona in het ziekenhuis liggen, wat vindt u dan het meest belangrijk? Kies 3 dingen uit.

1. Dat de regering operaties in het ziekenhuis door laat gaan
  2. Dat de regering maatregelen zoals mondkapjes invoert om besmettingen te voorkomen
  3. Een normaal leven voor kinderen en jongeren
  4. Dat mensen die ziek of ouder zijn normaal kunnen leven
  5. Dat mensen die in de zorg werken niet overbelast raken; niet te veel patiënten krijgen
- Waarom vindt u juist deze dingen zo belangrijk? (Ga in op elk van de 3 uitgekozen doelen)

Scenario 2:

Het gaat niet zo goed; veel mensen hebben Corona en er liggen veel mensen in het ziekenhuis

Stelt u zich voor dat er veel mensen Corona hebben en dat er veel mensen met Corona in het ziekenhuis liggen?

1. Wat vindt u dat de regering dan moet doen? (Open vraag)

Ik laat u nu wat kaartjes zien. Als er veel mensen Corona hebben en er veel mensen met Corona in het ziekenhuis liggen, wat vindt u dan het meest belangrijk? (Kies 3 dingen uit.)

1. Dat er niet te veel mensen in het ziekenhuis terechtkomen
  2. Dat u vrienden en familie kunt blijven zien
  3. Zorgen dat jongeren en kinderen naar school kunnen blijven gaan/les kunnen blijven volgen zodat ze niet achter raken met school
  4. Voorkomen dat mensen met en mensen zonder een coronavaccin anders behandeld worden (bijvoorbeeld in toegang tot cafés, restaurants en evenementen zoals feestjes, concerten en festivals)
  5. Dat mensen mogen blijven sporten en bewegen
  6. Voorkomen dat het slecht gaat met de economie denk aan dat winkels/horeca dicht/dat alles duurder wordt/dat mensen werkeloos worden
  7. Voorkomen dat mensen eenzaam of depressief worden
- Waarom vindt u juist deze dingen zo belangrijk? (Ga in op elk van de 3 uitgekozen doelen)

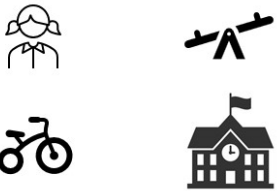

Afsluitende vragen:

We zijn bij het einde van het interview gekomen.

1. Zijn er nog dingen die u graag wilt zeggen?
2. Heeft u nog vragen?

Bijlage 3: Kaartjes scenario's

Kaartjes scenario 1: Overheidsdoelen en maatregelen voor het scenario weinig coronabesmettingen

<p>1. Operaties gaan door</p> 	<p>2. Mondkapjes tegen besmetting</p> 	<p>3. Normaal leven kinderen en jongeren</p>
<p>4. Normaal leven zieken en ouderen</p> 	<p>5. Mensen in de zorg niet overbelast</p> 	

Kaartjes scenario 2: Overheidsdoelen en maatregelen voor het scenario veel coronabesmettingen

<p>1. Weinig mensen in het ziekenhuis</p> 	<p>2. Voorkomen slechte economie</p> 	<p>3. Kinderen en jongeren naar school</p> 	
<p>4. Verschil mensen met/zonder vaccinatie</p> 	<p>5. Blijven sporten/bewegen</p> 	<p>6. Vrienden/familie zien</p> 	<p>7. Mensen niet eenzaam</p>